

»PRÁVNÍCI« V ŽIVOTĚ METODĚJOVĚ

Vojtěch TKADLČÍK, Olomouc

1. V druhé kapitole stsl. Života Metodějova (ŽM) čteme o Metodějovi tuto zprávu: »Byl pak z rodu po otci i matce nikoli nepatrného, nýbrž velmi dobrého a vznešeného, známého především Bohu a císaři a veškerému kraji soluňskému, jak to bylo vidět i na jeho tělesné podobě. Proto si ho též právníci (пъръци) oblíbili od dětství a vyslovovali se o něm s pochvalou, až konečně i císař se dověděl o jeho bystrosti a svěřil mu správu slovanského knížetství, já bych řekl, jako by předvídal, že jej bude chtít poslat Slovanům za učitele a prvního arcibiskupa, aby se předem naučil všem slovanským obyčejům a pomalu si je osvojil.«¹

2. Výraz пъръци bývá na tomto místě překládán: právníci, causidici, juristes, die Rechtsgelehrten.² Podle Teodorova Balana пъръць má zde význam: veřejný řečník, rétor.³

¹ J. Vašica, Literární památky epochy velkomoravské. Praha 1966, str. 234. Podle Vašicova překladu citujeme překlad Života Konstantinova (ŽK) a Života Metodějova (ŽM) také v dalším. Grivcův latinský překlad tohoto místa zní: *Erat autem genere haud humili utrimque, sed admodum honesto et nobili, noto prius Deo et imperatori et omni Thessalonicensi regioni, sicuti et corporis forma excellabat. Propterea vero etiam causidici, amantes eum a puero, sermones honorificos faciebant, donec imperator cognita sagacitate eius, principatum eum tenere iuberet Slovenicum; dico autem ego, tamquam praevidens fore, ut eum doctorem Slovenis mitteret et primum archiepiscopum, ut omnes mores Slovenicos disceret et assuefieret paulatim. Viz F. Grivec — F. Tomšič, Constantinus et Methodius Thessalonicenses. Fontes. Radovi Staroslavenskog instituta, knj. 4, Zagreb 1960, str. 221—222. Podle tohoto vydání Grivcova-Tomšičova citujeme také kapitoly a věty ŽK a ŽM.*

² K těmto překladům viz J. Vašica, l. c. 234; R. Večerka, *Magnae Moraviae fontes historici* (v dalším MMFH) II, Brno 1967, 141; P. Ratkoš, *Pramene k dejinám Velké Moravy*, Bratislava 1968, 236; F. Pastrnek, *Dějiny slovanských apoštolů...*, Praha 1902, 223; Grivec-Tomšič, l. c. 221; F. Dvorník, *Les Légendes de Constantin et de Méthode vues de Byzance*, Praha 1933, 384; J. Bujnoch, *Zwischen Rom und Byzanz*. Graz 1958 (=Slav. Geschichtsschreiber 1), 87; T. Lehr-Spławiński, *Żywoty Konstantyna i Metodiego* (obszerne), Poznań 1959, 104.

³ A. Teodorov-Balan, *Kiril i Metodi*. I. Sofia 1920, 157.

3. A. Vaillant však namítá, že toto slovo vlastně znamená: »ceux qui disputent, les contestants en justice« a že je třeba hodně dobré vůle, aby tomu slovu mohl být podkládán význam »právníci« v běžném smyslu. Poukazuje také na Život Konstantinův (ŽK) 3,2, kde se mluví o Konstantinově snu, jak soluňský stratég si svolal všechny soluňské dívky a vybídl Konstantina, aby si z nich vyvolil nevěstu. Z toho vyvozuje, že to byl soluňský stratég, který prokazoval zvláštní pozornost dětem drungaria Lva, a že slovo *πῦρτσι* je emfatický plurál, kterým je vlastně míněn právě soluňský stratég. Autor ŽM prý mu dává zastaralý titul *ἐπαρχος* (místo *ἐπαρχος*). Eparch totiž byl titul vedoucího správního úředníka v Soluni před zřízením soluňského thematu. Když pak se v IX. stol. Soluň stala thematem, měla v čele vojenské i civilní správy stratéga. A skutečně ŽK 2—3 mu dává titul »stratég«. Podle mínění Vaillantova užívá tedy ŽK titulatury nové (stratég) a ŽM staré (eparch, zkažené na hyparch). Ono záhadné *πῦρτσι* vzniklo prý omylem písařů z původního *ἐπαρχοι*, tj. *упарси*.⁴ Tento vyumělkovaný výklad nenašel, pokud vím, příznivý ohlas v odborné literatuře. Přece však je aspoň dokladem nesouhlasu vážného badatele s dosavadním výkladem tohoto slova.

4.1. Také Ivan Dujčev odmítá původnost varianty *πῦρτσι*.⁵ Poukazuje na to, že i Sreznevskij ve svém velkém slovníku, ačkoli uvádí a z pramenů dokládá všechny významy slova *πῦρτζ*, mezi jiným i význam: *causidicus, advocatus*, přece u dokladu z našeho místa ŽM 2,5 neodvažuje se určit význam a místo překladu dává otazník.⁶ Dujčev se také pozastavuje nad tím, co mají právníci nebo rétoři (či snad profesoři nebo učitelé?) co dělat s dítětem, aby je už od dětství milovali a později o něm mluvili s pochvalou. Proto myslí, že původní znění tohoto místa zachovaly rukopisy 4 a 7, kde místo záhadného *πῦρτσι* je varianta *гърци* nebo *гър'ци*, tj. Řekové. Tato varianta je Dujčevovi náznakem, že Metoděj (a tedy i Konstantin-Cyryl) nebyl rodem Řek, nýbrž Slovan, ne-li ze strany obou rodičů tedy aspoň z jedné strany, otcovy nebo matčiny. Jinak by totiž nemělo smyslu zdůrazňovat, že Řekové Metoděje milovali, kdyby i Metoděj byl Řek.

⁴ A. Vaillant, Quelques notes sur la Vie de Méthode, *Slavia* 24 (1963) 229—235, viz str. 232.

⁵ I. Dujčev, Graeci amantes eum a puero. Studien zur Geschichte Osteuropas, III. Teil. Gedenkband für Heinrich Felix Schmid. In: Wiener Archiv für Geschichte des Slawentums und Osteuropas, Band V, Graz-Köln 1966, 15—19.

⁶ I. I. Sreznevskij, Materialy dlja slovarja drevne-russkago jazyka, II, S. Peterburg 1902 (photomechanischer Nachdruck Graz 1955), 1773.

4.2. Dujčev ovšem nepokládá tento důvod za rozhodující v otázce národnostního původu slovanských apoštolů, ani nemíní definitivně řešit tuto »velmi spornou« otázku. Přece však na základě této varianty se kloní k domněnce o slovanském původu Cyrila a Metoděje. Proto je třeba posoudit původnost varianty *гърци* a také zhodnotit doklady z pramenů o národnostním původu dvou velkých Soluňanů.

5.1. Všimněme si nejprve našeho místa ŽM 2, 4—5. Životopisec zdůrazňuje, že Metoděj »byl z rodu po otci i matce nikoli nepatrného, nýbrž velmi dobrého a vznešeného, známého především Bohu a císaři a veškerému kraji soluňskému.« Rod, který byl v takové vážnosti u císaře a v celém soluňském kraji, mohl být buď vznešený rod řecký, a to z obou stran, což je pravděpodobnější, anebo byl-li to rod slovanský z jedné či z obou stran, musil být již dokonale pořečtený, čili rod, který přijal křesťanství a také řeckou kulturu a celé řecké, tj. byzantské smýšlení.⁷ Platí-li první možnost (řecký původ), pak varianta *гърци* pozbývá smyslu a je tedy nepůvodní. Platí-li druhá možnost (slovanský původ z jedné nebo z obou stran), pak je zarážející, proč se životopisec přímo nevyslovuje o slovanském původu, což by se mu velmi hodilo k oslavě Metodějovy památky v slovanském prostředí, a proč výslovně jmenuje Řeky jako jemu nadřazené, jako by mu prokazovali čest svou pozorností. Vždyť obyvatelstvo Byzance bylo národnostně velmi pestré a při uplatnění občanů ve veřejném životě nezáleželo tolik na národnostním původu jako na postoji k císaři a ke křesťanství. Uznávání svrchované moci byzantského císaře a příslušnost ke křesťanskému náboženství bylo předpokladem a nutnou podmínkou k začlenění občana, ať už byl jakéhokoli původu, do vyšších vrstev byzantské společnosti.⁸ A skutečně je známo, že v VIII. a IX. stol. dosáhli někteří Slované i velmi významných míst v církevním a politickém životě Byzance.⁹ K vrstvě takových zbyzantinizovaných Slovanů musili patřit již rodiče Cyrila a Metoděje, jestliže byli slovanského původu, tím spíše jejich děti.

⁷ O byzantském patriotismu slovanských apoštolů viz. F. Grivec, Konstantin und Method, Lehrer der Slaven, Wiesbaden 1960, str. 41, 52, 60, 239.

⁸ V. T ě p k o v a - Z a i m o v a, Solunskite slavjani i proischoďat na Kiril i Metodij. Konstantin-Kiril Filosof. Jubileen sbornik . . . , Sofia 1969, 63—68, viz str. 66. Autorka však zastává teorii, že Cyril a Metoděj byli slovanského původu.

⁹ I. D u j č e v, V ě p r o s ě t z a v i z a n t i j s k o - s l a v j a n s k i t e o t n o ŝ e n i j a i v i z a n t i j s k i t e o p i t ě z a ŝ a z d a v a n e n a s l a v j a n s k a a z b u k a p r e z p ě r v a t a p o l o v i n a n a I X v e k. Izvestija na Institutu za b ě l g a r s k a i s t o r i j a 7 (1957) 241—265. Dujčev uvádí, že Slovany byli: Nikita, cařihradský patriarcha (766—70); stratég Tomáš, pozdější vůdce povstání r. 821—823; Damián, eunuch, patricij a parakimomen za císaře Teofila a Michala III.; Ondřej, podstratég thematu Opsikion v Malé Asii r. 878 (u Dujčeva l. c. 252).

Za těchto okolností je nepochopitelné, proč by autor ŽM vyzvedal Řeky oproti Metodějovi, který byl průměrným Řekům aspoň rovnocenný, i kdyby byl slovanského původu. Tedy i v tomto případě varianta *гърци* je při nejmenším nepravděpodobná. Ukáží-li však další doklady z pramenů, že řecký původ Metodějův je více než pravděpodobný, pak i varianta *гърци* musí být pokládána za nepůvodní.

5.2. Hned následující slova ŽM 2,5 svědčí proti jeho slovanskému původu: »... i císař se dověděl o jeho bystrosti a svěřil mu správu slovanského knížetství, já bych řekl, jako by předvídal, že jej bude chtít poslat Slovanům za učitele a prvního arcibiskupa, aby se předem naučil všem slovanským obyčejům a pomalu si je osvojil.« Přírozený výklad těchto slov je tento: Metoděj byl Řek a proto se musil teprve učit slovanským zvykům. Podle Dujčeva však životopisec tím přiznává jenom to, že teprve pobyt mezi Slovaný znamená pro něho obrat v jeho životě, odklon od byzantinismu a příklon na stranu Slovanů, aby se mohl připravit na budoucí působení mezi nimi.¹⁰ Tento výklad se zdá násilný. Kdyby Metoděj byl Slovan, pak toho mohl životopisec využít, aby výslovně zdůraznil jeho slovanský původ, ať po otci nebo po matce. Jestliže však o jeho národnostním původu mlčí a připomíná pouze jeho působení v slovanském kraji jako přípravu na jeho slovanské životní dílo, pak jeho mlčení mluví pro původ řecký a nikoli slovanský.

5.3. Také jiná místa ŽK a ŽM naznačují řecký původ slovanských apoštolů. Konstantin pravil Arabům: »Vždyť od nás vzešla všechna umění« (ŽK 6, 53). »Od nás« tu znamená »od Řeků«. Tedy i sám se počítal k Řekům. U Chazarů si Konstantin vyprosil propuštění řeckých zajatců (ŽK 11, 45), ačkoli tam byli asi také zajatci Neřekové, snad i Slované. Vyžádal si Řeky asi proto, že i sám byl Řek. Když císař chtěl poslat Cyrila a Metoděje na Moravu, řekl jim: »Vy oba jste Soluňané a Soluňané všichni mluví čistě slovansky« (ŽM 5, 8). Kdyby byli slovanského původu, nemusil by císař dokazovat jejich znalost slovanského jazyka jejich původem ze Soluně. Mohl přímo poukázat na jejich slovanský původ. Jsou to jenom nepřímé náznaky. Jinak se ŽK i ŽM vyhýbají výslovnému svědectví o jejich původu. Podobně také celá řada jiných slovanských a řeckých pramenů¹¹ ze starší

¹⁰ I. Dujčev, *Iz starata bǎlgarska knižnina*, I, Sofia 1943, 191.

¹¹ Jsou to tyto prameny: 1. Chvalořeč o Konstantinu-Cyrilovi (Pochvala, viz MMFH II, 116—119; Lavrov, *Materialy* 93—99). 2. Chvalořeč o Cyrilu a Metoději (Pochvalnoje slovo, MMFH II, 167—176, Lavrov 79—93). 3. Proložní život Konstantina a Metoděje, (MMFH II, 164—166, Lavrov 100—101). 4. První

i mladší doby mlčí o národnostním původu slovanských apoštolů. ačkoli v nich bylo dosti příležitosti ke zdůraznění jejich slovanství, kdyby skutečně byli slovanského původu. Všechny tyto doklady svědčí nepřímě pro jejich řecký původ.

5.4. Teprve *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* výslovně říká: »quidam Graecus Methodius nomine« (MMFH III, 318). Je to svědectví současníka, který mohl znát skutečnost. Z pozdějších svědků je důležitý český mnich Kristián, který neváhal napsat: »Quirillus quidam, nacione Grecus« (MMFH II, 188). Vyjadřuje tím přesvědčení slovanských kněží v Čechách koncem X. stol., kde žily ještě slovanské tradice převzaté v Velké Moravy. Kristián znal také ŽK a ŽM a rozhodně neměl důvodu, proč by dělal z Cyrila Řeka, kdyby domácí tradice v něm viděla Slovana.¹² Tato Kristiánova slova pak opakuje také legenda »Beatus Cyrillus«, o jejíž datování se vede spor mezi Oldřichem Králíkem, který ji klade do XI. stol., a mezi Jaroslavem Ludvíkovským, který ji klade do druhé poloviny XIV. stol. (MMFH II, 300). Tato slova ocitoval také Augustin Käsebrod r. 1497 v seznamu olomouckých biskupů (MMFH IV, 433). Z bulharských pramenů výslovně dosvědčují řecký původ dva pozdní sice, ale pozoruhodné prameny. Je to proložní Život Metodějův, v němž se praví, že Metoděj se naučil slovanskému jazyku teprve, když se stal knížetem v slovanském území (MMFH II, 243), a fantastická Soluňská legenda ze XII.—XVI. stol., která odvozuje původ Cyrilův dokonce až z Kapadocie a tvrdí, že vůbec neznal Bulhary ani nevěděl, kde je má hledat, až konečně po dlouhém hledání zázračně zapomněl řecký jazyk a dostal hotová slovanská písmena. (MMFH II, 304—306). Tato pozdní svědectví nemají sice důkaznou cenu pro IX. stol., ale svědčí aspoň pro dobu svého vzniku. Nedokazují, že Cyril a Metoděj byli Řekove, ale dosvědčují, že v době, kdy tyto památky byly psány, a v tom prostředí, pro které byly psány, byli slovanští apoštolové pokládáni za rodilé Řeky. I to má velký význam pro naši otázku, neboť to

proložní život Cyrilův (MMFH II, 240—241, Lavrov 101—103). 5. Druhý proložní život Cyrilův (MMFH II, 310—312, Lavrov 105—106). 6. Cyrilovo úmrtí (Uspenije, MMFH II, 245—252, Lavrov 154—157). 7. O úmrtí Cyrilově (O prestavlennii, MMFH II, 307—309, Lavrov 173 a 36—37). 8. I. Život Naumův (MMFH II, 177—179, Lavrov 181—182). 9. II. Život Naumův (MMFH II, 252—254, Lavrov 182—184). 10. III. Život Naumův (Lavrov 184—187). 11. Legenda Bulharská (MMFH II, 200—234). 12. Legenda Ochridská (MMFH II, 269—272, Lavrov 192—195). 13. Pověst vrémennych lét (MMFH I, 190—197, Lavrov 104—106). 14. Skazanije o prevedeniji Pisanija (MMFH III, 445, Lavrov 171). 15. Konstantin Filosof i Gramatik, O pismenech (MMFH III, 443—444, Lavrov 169—170).

¹² Je také možné, že Kristián znal *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* a že údaj o řeckém původu Metodějově čerpal z něho.

dosvědčuje, že v X. a následujících stoletích bylo u Čechů a Bulharů rozšířeno mínění o jejich řeckém původu. Toto přesvědčení by sotva mohlo vzniknout, kdyby tradice, přejatá u Čechů a Bulharů přímo z Velké Moravy, mluvila pro slovanský původ.

5.5. Jenom dva pozdní a také jinak nespolehlivé prameny svědčí pro slovanský původ. Třetí proložní Život Cyrilův praví, že Cyril »byl rodem Bulhar z města Soluně« (MMFH II, 312—313; Lavrov, *Materialy* 103—104). Výtah ze spisu o obrácení Korutanců asi z XII.—XIII. stol., píše: »quidam Sclavus ab Hystrie et Dalmatie partibus nomine Methodius« (MMFH III, 434). Tako dvě svědectví však nevzbuzují důvěry jednak pro svou ojedinělost, jednak pro svůj pozdní původ a historickou nespolehlivost.

5.6. Celkem možno říci, že prameny nedokazují slovanský původ Cyrila a Metoděje ani ze strany otce, ani ze strany matky. Všechno, co lze při střízlivé kritice pramenů z nich vyvodit, mluví pro jejich řecký původ. Nejstarší slovanské prameny i většina pozdějších pramenů neví nic o tom, že jejich otec nebo matka byli Slované. Toto argumentum ex silentio je v tomto případě vážným svědectvím pro řecký původ. Slovanští spisovatelé totiž v opačném případě by si nenechali ujít příležitost, aby zdůraznili jejich slovanský původ. Také výslovná svědectví latinských i slovanských pramenů o řeckém původu mají značnou váhu. Dvě ojedinělá opačná svědectví z XII. a následujících století nemohou zvrátit jiná svědectví starší a spolehlivější.

5.7. Pro slovanský původ obou slavných Soluňanů se obyčejně uvádí také jejich dokonalá znalost slovanského jazyka. To je vlastně jediný solidní důvod, ale ani tento není přesvědčivý.¹³ K dokonalé znalosti slovanského jazyka málo by prospělo slovanským apoštolům, kdyby jejich otec byl Slovan, protože on jako vysoký úředník strávil většinu svého času mimo domov v úřední službě. Svým dětem nemohl věnovat mnoho času, když se vrátil ze služby domů, a také není jisto, zda s nimi vůbec mluvil slovansky, když se jinak stále pohyboval v prostředí řeckém. Skoro totéž možno říci také o matce. I kdyby byla původem Slovanka, patřila zřejmě k vyšší vrstvě obyvatelstva, řecky mluvící a řecky smýšlející. Poněvadž patřila mezi přední dámy města, musila také značnou část svého času věnovat společenskému životu. Starost o početnou rodinu (7 dětí) musila ponechat zčásti služebnictvu. Pozitivně víme aspoň tolik, že své děti sama nekojila,

¹³ Právě z tohoto důvodu se přiklonil k slovanské teorii také prof. J. Vašica, *Literární památky...* str. 10—11, pozn. 1. Tamtéž je podán pěkný přehled otázky národnosti soluňských bratří s odkazy na dosavadní literaturu.

vyjma Konstantina, a měla k tomu kojnou (ŽK 2, 3). Pravděpodobně měla ještě více služebných. Jestliže toto služebnictvo bylo slovanské, pak si to můžeme nejpřirozeněji představit tak, že rodiče mluvili s dětmi řecky a služebníci slovansky. Tak děti slyšely slovanský hovor od služebných téměř stále a mohly se od nich naučit slovanskému jazyku dokonale do nejmenších podrobností a jemností, kdežto s rodiči mohly mluvit mnohem méně, ba s otcem asi jen velmi málo. V opačném případě, kdyby rodiče byli Slované a služebnictvo bylo řecké, pak by rodiče mluvili s řeckým služebnictvem nejvíce řecky a hovor v domácnosti by byl převážně řecký, protože i služebnictvo by mluvilo s dětmi ponejvíce řecky. Na slovanský hovor mezi rodiči a dětmi by nezbývalo mnoho času, takže by se děti sotva mohly naprosto dokonale naučit slovansky v rodině počtovaných slovanských rodičů. Za takových okolností k dokonalé znalosti slovanského jazyka u Cyrila a Metoděje by nestačil slovanský původ jejich rodičů, ať už jednoho nebo obou, ale plně k tomu stačilo, jestliže služebnictvo v jejich domě bylo slovanské.¹⁴

5.8. Od služebnictva se mohli naučit jen praktické znalosti lidového slovanského jazyka, ale to by ještě nestačilo k vysvětlení dokonalosti jejich literárního díla. Nesmíme však zapomenout, že Konstantin-Cyryl měl neobyčejné, přímo geniální nádání filologické, po celý život si uchoval velký zájem o jazyky vůbec a slovanský jazyk zvlášť a měl také výborné teoretické odborné vzdělání jazykové. Oba Soluňští bratři byli řecko-slovanští bilingvisté, kteří udržovali styky se Slovanými i po odchodu ze Soluně a shromažďovali kolem sebe slovanské »pomocníky, kteří byli s nimi téhož ducha« (ŽK 14, 13; ŽM 5, 10). Je možné, že se Konstantin-Cyryl delší dobu zabýval myšlenkou vytvořit pro Slovanů překlady nejdůležitější náboženské literatury a snad i podnikal soukromé pokusy v tomto směru ještě dříve, než dosáhl oficiální povolení od císaře (ŽK 14). Měl tedy všechny předpoklady, aby se stal zakladatelem slovanského písemnictví a aby je přivedl hned na začátku na vysoký stupeň dokonalosti, i když nebyl rodem Slovan. Tedy ani dokonalost literárního díla cyrilometodějského nedokazuje jejich slovanský původ.

5.9. Jestliže tedy Metoděj podle všeho, co bylo dosud uvedeno, byl Řek, nemohl ani životopisec o něm napsat, že »Řekové« si ho oblíbili. Varianta *гърци* na tomto místě je však nemožná také z

¹⁴ Také zakladatel nové ruské literatury A. S. Puškin se naučil rusky více od své chůvy Ariny Rodionovny než od svých rodičů, kteří mluvili většinou francouzsky.

jiného důvodu. Stsl. *грьци* se píše v ruskoslovanských rukopisech vždy *-рь-* anebo s vokalizací *-ре-*. Také ve všech rukopisech *ŽМ*, které jsou vesměs ruskoslovanské, se píše vždy *-рь-* (gen. pl. *грькъ* *ŽМ* 5, 2; 6, 3; také *грьчьскъ* *ŽМ* 15, 1; 17, 11).¹⁵ Jen na tomto jediném místě *ŽМ* 2, 5 máme *-ър-*. Tímto způsobem piší ruskoslovanští písaři *ŽМ* jen tzv. *r* sonans, které však ve slově *грьци* nebylo. Tento překvapující způsob psaní naznačuje, že v předloze nebylo slovo *грьци* — Řekové, nýbrž jiné slovo, v němž bylo *-ър-*, ale které se zdálo opisovači divné nebo nesrozumitelné, a proto je změnil dodatečně, ale nedůsledně na *гърцы*. Zřejmě to bylo slovo *пърци* nebo *пърци*, které je doloženo v ostatních rukopisech. Šlo tedy o změnu *пърци* v *гърцы* a nikoli naopak. Pak ovšem se nejednalo o Řeku, ani o náznak národnostního původu Metodějova, nýbrž o něco docela jiného. Právem tedy soudí také Vaillant, že varianta *гърцы* je bezcenná.

6.1. Také varianta *пърци* vzbuzuje vážné pochybnosti, přece však je originálu bližší a musí být východiskem dalšího řešení. Vyznačuje se tím, že obsahuje uvnitř dva jery ve skupině *-ърь-*. Také další 3 rukopisy obsahují nebo aspoň předpokládají dva jery: 6 *пър'ци*, 8 *перьци*, 7 *гър'ци*. Čtyři ostatní rukopisy nasvědčují spíše jednomu jeru, předpokládají skupinu *-ър-*: 2 a 3 *перци*, 5 *перцы*, 4 *гърцы*. Mohlo tedy toto slovo znít: *пърци* (od slovesa *прѣти*, *пърѣ* nebo *пърѣ*) anebo *пърци*, při čemž skupina *-ър-* je ruský způsob psaní původního *r* sonans, které se píše ve staroslověnštině *-рь-*, nebo *-ръ-*, a pak to slovo znělo staroslověnsky *пърци* nebo *пърци*. Takové slovo však bylo ruskému opisovači neznámé a nesrozumitelné a proto si je »opravil«¹⁵ přidáním druhého jeru na *пърци*. Ale toto už je druhotné, takže při řešení nemůžeme z něho vycházet, nýbrž spíše neznění *пърци* nebo *пърци*. Poněvadž takové slovo ve stsl. není doloženo, musíme aspoň ze souvislosti vyčíst, kdo je vlastně míněn tímto slovem a pak zjistit, zda v tom slově nevězí nějaká písařská chyba, jejíž opravou by se dalo přijít k původnímu znění tohoto slova.

6.2. Jak praví životopisec, pocházel Metoděj z velmi vznešeného rodu, požívajícího přízně samého císaře a úcty v celém sonluňském kraji. Jeho otec byl *drugarios*, podřízený stratégovi, tj. císařskému místodržiteli, který byl vojenským i civilním správcem soluňské oblasti. Otec Metodějův byl tedy významným členem administrativního aparátu v Soluni, těšil se přízni císaře i stratéga a zřejmě i svých kolegů, kteří spolu s ním zaujíмали vysoká místa ve státní

¹⁵ Srov. F. Grivec - Tomšič, l. c. 153.

administrativé. Tato přízeň padala samozřejmě i na jeho syny, zvláště na Metoděje, který vynikal duševní bystrostí i tělesnou zdatností. Podle toho byl to stratég a byli to ostatní vyšší úředníci vojenští a civilní, kolegové Metodějova otce, kteří si oblíbili Metoděje již od dětství pro jeho schopnosti duševní i tělesné. A výsledek toho byl, že i císaři bylo podáno ze Soluně příznivé hlášení o Metodějovi a o jeho schopnostech pro vojenskou a civilní správu země, a tak byl Metoděj jmenován archontem v jedné slovanské krajině. Smysl celého místa je zcela jasný a jednoznačný. Nebyli to právníci, ani advokáti, rétoři či profesoři nebo učitelé, kteří si ho oblíbili a dopomohli mu k významnému místu v administrativě byzantské říše, nýbrž nejvyšší správní a vojenští úředníci soluňští v čele se stratégem.

6.3. Totéž potvrzuje také paralelní místo z Pochvalného slova o Cyrilu a Metoději, které parafrazuje životopisnou zprávu takto: »Starší jeho bratr přebлаžený Metoděj hned z mládí počal přijímat světske hodnosti, neboť rozkvétal moudrostí jako libovonný květ a byl proto všemi vladaři (владаѣками) milován.«¹⁶ Tito »vladaři« nebo »velmoži« byli mužové, kteří měli ve svých rukou moc »vladařskou«, tj. vojenskou a politickou správu soluňského kraje. Byl to stratég a jeho nejbližší spolupracovníci.

6.4. Šlo tedy o předáky města Soluně, řecky *οἱ πρῶτοι* (*ἀνδρες*), slovansky прьви (мъжи). Poněvadž originál byl hlaholský, snadno mohl cyrilský přepisovač místo hlaholského Ѡ = *v* číst *c* (= Ѡ), zvláště bylo-li toto *vi* napsáno hlaholskou ligaturou ѠѠ.

6.5. Řecké *οἱ πρῶτοι* v tomto významu se užívalo obyčejně s bližším určením, např. Mr 6, 21 *τοῖς πρῶτοις τῆς Γαλιλαίας* (Vulgáta: primis Galilaeae), Lk 19, 47 *οἱ πρῶτοι τοῦ λαοῦ* (V.: principes plebis), Act 13, 50 *τοὺς πρῶτους τῆς πόλεως* (V.: primos civitatis), Act 25, 2 *οἱ πρῶτοι τῶν Ἰουδαίων* (V.: primi Iudaeorum). Ve všech těchto případech má stsl. biblický překlad za *οἱ πρῶτοι* старѣшнинѣ, tedy volný překlad, odpovídající duchu slov. jazyka. Podobně i v jednotlivém čísle Act 28, 7 *τῷ πρῶτῳ τῆς νήσου* (V.: principi insulae) se překládá tímtež slovem старѣшнина.¹⁷ Autor ŽM však užil otrockého překladu прьви, který je v tomto významu v stsl. literatuře naprosto ojedinělý (není uveden ani ve slovníku Miklosichově ani Sreznevského). Pří vzniku písařské chyby působila tedy nejen podobnost hla-

¹⁶ J. Vašica, Literární památky... 261. R. Večerka překládá: »ode všech velmožů« (MMFH II, 169), Stsl. text u Lavrova, Materialy, str. 80.

¹⁷ V. Jagić, Zum altkirchenslavischen Apostolus, II (Sitzungsberichte der Wiener Akademie, Bd. 193, Wien 1919, 36.

holského *v a c*, ale také nezvyklost a ojedinělost stsl. *прѣви* ve významu: předáci, principes, proceres. Opisovači nechápali význam toho slova, proto je nahradili slovem známějším.

7. Otrokový překlad *οἱ πρῶτοι* — *прѣви* může vrhnout trochu světla také na osobu autora ŽM. Bylo by jistě přehnané, kdybychom z toho chtěli vyvozovat, že autor byl Řek a že ŽM byl původně napsán řecky a pak teprve přeložen do stsl. Domněnka o řeckém originálu ŽM, nedávno obnovená F. Tomšičem,¹⁸ nebyla potvrzena novějším badáním.¹⁹ Autor byl asi Slovan, ale žil dlouho v prostředí řeckém, snad přímo v Soluni, kde termín *οἱ πρῶτοι* byl zcela běžný, takže se ani nepocítovala potřeba blíže jej určit (viz biblické doklady § 6.4). Proto ani necítil tento výraz jako biblický a neuvědomil si, že v cyrilometodějském biblickém překladě se užívá místo něho důsledně *старѣшшины*. Autor ŽM byl zřejmě jeden z cyrilometodějských žáků, který přišel na Moravu se svými učiteli z byzantské říše, nebyl tedy rodilý Moravan.

Zusammenfassung

»DIE RECHTSGELEHRTEN« IN DER METHODVITA

Im Kapitel 2, Satz 4—5 lesen wir: »Er entstammte nach beiden Eltern teilen nicht einem geringen, sondern einem sehr berühmten und angesehenen Geschlecht, das vor allem bei Gott und dem Kaiser sowie dem ganzen Land von Thessalonike geachtet war, wie auch seine äussere Erscheinung zeigte. Deshalb sprachen auch die Rechtsgelehrten (*πρῶτοι*), die ihn von Kindheit an liebten, mit Achtung von ihm, bis der Kaiser seinen Scharfsinn erkannte und ihm ein slavisches Fürstentum zur Verwaltung übergab, wie in der Voraussicht, dass er ihn den Slaven (einst) als Lehrer und ersten Erzbischof schicken werde, damit er alle slavischen Sitten lerne und sich allmählich an sie gewöhne.« (J. Bujnoch, Zwischen Rom und Byzanz, Graz-Wien-Köln 1958, 86—87.)

Anstatt des rätselhaften *πρῶτοι* schlägt A. Vaillant (*Slavia* 24, 1963, 232) *ὑπαρσι* vor. Das soll dessen Meinung nach dem griechischen *ὑπαρχοι* entstammen und den kaiserlichen Statthalter von Thessalonike bezeichnen (ein emphatischer Plural). I. Dujčev (*Wiener Archiv für Geschichte des Slawentums und Osteuropas*, Bd. V, Graz-Köln 1966, 15—19) bevorzugt die Variante zweier Handschriften *γρῶτοι*, d. h. die Griechen. Er will dadurch auch seine Meinung von Methods slavischer Abstammung befürworten. Aber gegen diese Meinung Dujčevs sprechen nicht nur die meisten und besten Quellen, sondern auch die Rechtschreibung dieses Wortes (-*ρῶ* - anstatt -*ρᾶ* -).

¹⁸ F. Tomšič, *Vita Methodii*. *Slavistična revija* 8 (1955) 195—208; 9 (1956) 65—79.

¹⁹ H. Birnbaum, *Zur Sprache der Methodvita*. *Cyrillo-Methodiana*, Köln-Graz 1964, 329—361.

Der Autor lehnt bisherige Deutungen und Korrekturen ab und schlägt eine neue Lesung vor. Anstatt ꙗꙗꙗꙗ liest er ꙗꙗꙗꙗ (eine Verwechslung der glagolitischen Buchstaben ꙗ — v und ꙗ — c), d. h. *οἱ πρῶτοι*, principes, proceres, die Vornehmen (Mr 6, 21; Lk 19, 47), die angesehensten Männer (siehe Apg. 13, 50; 25, 2), die führenden Persönlichkeiten. Damit sollen der Strategos von Thessalonike und seine höheren Amtsgenossen bezeichnet werden, die dem Kaiser günstige Meldungen von Method erstatteten und ihn zum Verwalter eines slavischen Fürstentums vorschlugen.

SLOVO

22

ČASOPIS STAROSLAVENSKOG INSTITUTA U ZAGREBU

ZAGREB 1972

S L O V O

ČASOPIS STAROSLAVENSKOG INSTITUTA
»SVETOZAR RITIG«

Izlazi 1 put godišnje

UREDNIŠTVO: 41103 ZAGREB, DEMETROVA 11
ODGOVORNI UREDNIK: VJEKOSLAV ŠTEFANIĆ

BR. 22

Za redakcioni odbor
uredio
VJEKOSLAV ŠTEFANIĆ